

Sindikavno organiziranje kožarsko-prerađivačkih radnika na koprivničkom i đurđevačkom području za vrijeme kapitalizma

1.

Sindikalna aktivnost do prvog svjetskog rata. O koprivničkim obučarima i njihovim cehovima već je mnogo pisano, pa zainteresiranog čitaoca upućujem na određenu literaturu.¹ O đurđevačkim postolarima pisano je manje, jer Đurđevac, situiran unutar Vojne krajine, nije imao postolarski ceh, iako je bilo mnogo obrtnika te struke. Brojna imena u Prothocolu der in der König Freistadt Kopreinicz privilegirten Schuhmacher und Lederer Meister od 1774. do 1860. i u drugim protokolima koji se nastavljaju na ovaj prvi govore o ugledu ove struke. Međutim, o postolarskim pomoćnicima i šegrtima u protokolima nema spomena, iako je njihovim radom stvarano majstorovo bogatstvo.

U razvijenijim dijelovima Habsburške monarhije proces reorganizacije obrta započinje već od 1859. a u našim krajevima tek nakon donošenja prvog Obrtnog zakona iz 1872. Sada umjesto cehova obrtnici stvaraju zadruge ili udruge, pa je i u Koprivnici 12. prosinca 1875. osnovana čizmarska obrtna zadruga. Međutim tek Obrtnim zakonom od 1884. propisani su detalji rada obrtnika a cehovi definitivno postali prošlost. Obrtnici nisu bili zadovoljni ni ovim zakonom pa je o njemu raspravljano u Zagrebu na skupštini obrtnika 22. i 23. kolovoza 1891. kojoj su iz Koprivnice prisustvovali u ime Trgovačkog zbora Ignac Schwarz i David Deutsch, a iz Đurđevca Stjepan Ječević od Prve i Mijo Mayer od Druge obrtne zadruge.²

Historija pokazuje da je organiziranje poslodavaca uvijek dovelo i do organiziranja radnika, jer je samo u određenoj ravnoteži društvo moglo dugotrajnije djelovati. Svakodnevna željeznička veza Koprivnice sa Zagrebom i Budimpeštom uklopila je ovo područje u svjetske tokove, intenziravši ne samo ekonomski, već i politički i društveni život. Pri tome, dakako, ne treba zaboraviti utjecaje koji su dolazili iz Varaždina, gdje su radnici bili povezani s austrijskim socijalistima. Započeli su i progoni socijalistički orijentiranih radnika. Prvi postolarski pomoćnici Franjo Srnec i Mirko Orehović uhapšeni su u Zagrebu već 1884. radi socijalističkih brošura, te su osuđeni na višegodišnju tamnicu u Lepoglavi.³ Po uzoru na zagrebačko Radničko društvo osnovalo

je u Bjelovaru 1887. istoimeno društvo, a na osnivačkom kongresu Druge internacionale u Parizu 1889. proklamirana je potreba donošenja međunarodnog radničkog zakonodavstva koje će štititi radnike od pretjerane eksploatacije. Na prvoj prvomajskoj skupštini u Zagrebu 1890. još se ne traži 8-satno radno vrijeme, već se vrlo skromno ističe da poslodavci ne bi smjeli prekoračiti radno vrijeme od 11 sati. Među dvije i pol tisuće učesnika prvomajske radničke povorke u Zagrebu vjerojatno je bilo i radnika iz Podravine, koji su u Podravinu prenijeli vijest i o prvom industrijskom štrajku radnika u zagrebačkoj tvornici koža 5. svibnja 1890, kada je 400 radnika izvojevalo 10-satni radni dan.⁴ Prvi čizmarsko-postolarski kongres postolarskih i čizmarskih radnika u Budimpešti potaknuo je održavanje istoimenog kongresa u Zagrebu 21. i 22. lipnja 1893, a zanimljivo je da su na njega došli i sitni obrtnici, koji su se očito osjećali vrlo blizi radnicima. Koprivnicu su zastupala dva predstavnika.⁵ Na tom se sastanku pokazalo da ni radnici ni sitni obrtnici nisu bili posve svjesni svojeg položaja međusobnih odnosa, te dok se radnici tuže na slabe plaće, predugo radno vrijeme i rad »na situ« (davanje poslova na izradu kod kuće), obrtnici kao najveće zlo smatraju konkurenciju tvornica cipela i trgovaca cipela. To je našlo odraz u rezoluciji, koja štiti male obrtnike postolare, stavljajući težište na zahtjev za opće pravo glasa i jednako političko pravo za sve. Jasno je, da »sloga« između malih obrtnika i radnika nije mogla dugo trajati, osobito kada je 8. i 9. rujna 1894. osnovana u Zagrebu Socijaldemokratska stranka Hrvatske i Slavonije na čijoj osnivačkoj skupštini su se među 13 delegata iz pokrajine našli i predstavnici Koprivnice, Varaždina i Osijeka, a listom stranke proglašena od 1892. izlazeća **Sloboda**. Da li su koprivnički predstavnici sudjelovali na Prvom, odnosno Drugom kongresu stranke 1895. i 1896. nemamo podataka. Svakako je politička uloga obrtnika i kod njih zaposlenih radnika na prijelazu stoljeća gotovo zanemariva, i od 124 člana Hrvatskog sabora ni jedan nije bio obrtnik ni radnik, iako je već tada od obrta i trgovine živjelo 205.468 stanovnika, tj. nešto manje od 10 % cjelokupnog stanovništva Hrvatske. O položaju postolarskih obrtnika i radnika piše se i

raspravlja ponovno tek za vrijeme velikog štrajka 136-orice zagrebačkih postolarskih radnika u listopadu 1903. godine.⁶ Iako je štrajk propao, jer organizacija nije bila pripremljena za dulji štrajk, štrajkaši su se razišli po čitavoj Hrvatskoj, što je imalo za posljedicu aktiviranje postolarskih radničkih organizacija u Đakovu, Osijeku, pa i u Koprivnici, gdje je u travnju 1906. održan prvi sastanak tridesetorice postolarskih radnika, te su se svi prisutni pretplatili na Slobodnu riječ.⁷ Radnici zaposleni kod 33 postolarskih obrtnika i sedam opančara u Koprivnici, a i ostali radnici, nalazili su se u vrlo teškom položaju, pa je samo u dva mjeseca održano sedam sastanaka, a Rudolf Zistler iz Zagreba govorio je o zadacima radničke organizacije, dok Slavko Henč godinu dana kasnije ističe potrebu borbe za opće pravo glasa, ističući i potrebu solidarnosti s ugarskim radnicima koji će postaviti iste zahtjeve.⁸ Pod pritiskom tvorničke konkurencije i poslodavaca osnovan je 28. srpnja 1907. u Zagrebu i Savez obućarskih radnika Hrvatske i Slavonije, koji je 1913. imao 11 podružnica i 305 članova. Koprivnica je također imala svoju podružnicu, ali na sadašnjem stupnju istraživanja ne znamo tko su joj bili članovi.⁹ Samo nešto ranije, 21. veljače 1907. osnovan je u Zagrebu i Savez hrvatskih obrtnika, a Lavoslav Jurić, koji je prisustvovao osnivačkoj skupštini, potaknuo je već 20. svibnja 1907. njeno osnivanje i u Koprivnici. Koprivnička podružnica je djelovala kao stručno i kulturno društvo, i u njenom upravnom odboru, a osobito među članstvom, postolarski su obrtnici bili vrlo aktivni.¹⁰ Podružnica je od 31. siječnja 1909. postojala i u Ludbregu, koji je imao stotinjak obrtnika, i u njenom radu vrlo su aktivni Ivan Draganić, Viktor Dobec i neki drugi obrtnici postolarske struke.¹¹

2.

Sindikalna aktivnost postolarskih radnika koprivničkom području u međuratnom razdoblju. Poslije završetka prvog svjetskog rata nije bio obnovljen Savez obućarskih radnika Hrvatske i Slavonije. Radnici svih struka imali su od 1917. mogućnost da se organiziraju u Općem radničkom savezu, ali su to radnici uz granicu vrlo teško mogli iskoristiti zbog pojačane budnosti policije i žandarmerije koja je vrlo nevoljko gledala na organiziranje radništva.

Savez hrvatskih obrtnika nastavio je rad i u njemu je 1920. udruženo 206 koprivničkih obrtnika, koji samostalno ističu i svoju listu na gradskim izborima.¹² U ovoj organizaciji bilo je četrdeset pripadnika kožarsko-prerađivačkih obrtnika i to 24 postolara, 12 čizmara i četiri remenara, koji su međusobno surađivali oko nabave sirovina, rješavajući i druga pitanja od zajedničkog interesa, jer je njihov položaj bio dosta težak.¹³ Imajući u početku velikih teškoća s nabavom sirovina, a kasnije s konkurencijom tvorničkih cipela, postolarski obrtnici pripadali su struci, koja se je gotovo prestano nalazila na rubu proletarijate, pa se to odrazilo i u njihovom odnosu prema postolarskim pomoćnicima i šegrtima, koji su usprkos vrlo dugog radnog vremena vrlo slabo zarađivali.

Budući da to nije bila samo specifičnost Koprivnice, to su se postolarski radnici ponovno organizirali i u Zagrebu je 26. i 27. rujna 1920. održan Kongres ujedinjenja na kojem je formiran jugoslavenski Savez kožarsko-prerađivačkih radnika u koji su ušli i socijaldemokrati i komunisti. Centrala ovog Saveza bila je u Zagrebu, pa je u radu uprave prevladavala struja vezana uz Treću sindikalnu internacionalu u Moskvi, odnosno program

Centralnog radničkog sindikalnog vijeća Jugoslavije. O radu koprivničkih postolarskih radnika u sindikatima nema podataka do 1924. godine, izuzev da je Ivan Ledinski Bela iz Novigrada Podravske krajem 1923. uplatio za **Borbu** 20 dinara, te da je dobio nadimak po Beli Kunu, vođi mađarske republike 1919. godine. Od 1924. do 1926. on se zajedno s Josipom Brozom, koji je tada radio u Velikom Trojstvu, nalazi u partijskom rukovodstvu KPJ za Bjelovarsko-križevačku županiju.¹⁴ Međutim, poticaj za organiziranje postolarskih radnika u sindikatima došao je s druge strane. Sekretar zagrebačke podružnice Saveza sindikata radnika kožarsko-prerađivačke industrije i obrta Jugoslavije bio je Blaž Vidatić, rođen u Đelekovcu, kuda je često dolazio posjećivati rodbinu. Nakon Kongresa Saveza u Beogradu 27 – 29. travnja 1924. među popisom podružnica našla se je i podružnica u Koprivnici, zajedno s čakovačkom, karlovačkom, brodskom, novogradiškom, osječkom, požeškom, varaždinskom, zagrebačkom i sušačkom.¹⁵ Savez je pripadao Nezavisnim sindikatima, preko kojeg su nakon Zakona o zaštiti države djelovali komunisti. Blaž Vidatić svratio je pažnju zagrebačke uprave na koprivničko područje, te u arhivskom fondu Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika, u kojem su pohranjeni i dokumenti nezavisnog Saveza do šestosiječanjske diktature, ima dosta dopisa koji to potvrđuju.

Postolarske radnike u Koprivnici organizirao je u Nezavisnim sindikatima Josip Harambašić. Iz njegovih pisama polovinom 1924. vidi se, da je koprivničke radnike bilo dosta teško organizirati, jer »neće biti komunisti«, što je i razumljivo s obzirom na teror policije u ovom pograničnom području i radikalnu primjenu Obznane i Zakona o zaštiti države, te stalnu kontrolu nad povratnicima – učesnicima Oktobarske revolucije – ali vjerojatno i stoga što se radilo o radnicima koji su gotovo svi bili vlasnici malih seoskih imanja, te im je bila bliža ideologija Stjepana Radića.¹⁶ Harambašiću je u organiziranju radnika pomogao T. Vinaj, postolarski radnik, koji se dopisivao, a i kontaktirao sa sekretarom Saveza Blažom Vidatićem, sve do njegovog hapšenja zbog potpisivanja Proglasa povodom krvoprolića Orju-ne u Trbovlju i poziva na generalni štrajk, koji je širen i na području Koprivnice. Iz jednog dopisa se može utvrditi da su postolarski radnici uspostavili uži kontakt s radništvom kemijske tvornice »Danica« i s radništvom Tvornice ulja. Živost među radnicima, nestrpljenje da se učlane u Savez dok ne stignu obrasci za prijem iz Zagreba, a i angažiranje studenta Ivice Hirschla da pomogne gotovo nepisanim postolarskim radnicima u prepisci s centralom i pri obračunu članarine, upozorila je poslodavce na organiziranje postolarskih radnika, te su oni reagirali na krajnje radikalna način. Vinaj je dobio osmodnevni otkaz, budući da je – kako sam piše »... poslodavac došao do uvjerenja da sam opasan za njegov radionu.«¹⁷

Nakon odlaska Vinaja u Križevce Harambašić teško djeluje »... jer je policija jako stroga«, pa moli pomoć, a zajedno s obračunom članarine za studeni i prosinac (237 dinara, što govori o jakosti organizacije) šalje za novine dopis slijedećeg sadržaja: »Zabranjeno šetanje radnika na korzu. Izšli radnici van kako i svake nedjelje tako i na dan izbora (8. I. 1925. opaska MKD) da se prošeću po gradu, jer siromah radnik radi cijele dane u zagušenoj radionici, pa nema toliko pravo ni na ovaj dan što dođe u tjednu, tj. nedjelju. Tako izšli siromašni radnici u nedjelju 8. veljače, da se prošeću po gradu, a neka gulikoža gledala iz redarstva i popisivala sve rad-

Dragi drugari

Kako volite i mi smo se probudili iz
sog kroglog sna i mi hoćemo borbu
i mi hoćemo da nam se udovolji
nasim željama.

Dosta smo bili robovi dosta smo dugo
imjeli ali sada je svakom dosta
svakom isto smo nabrali polara i
obdriavamo saksanke svaku večer (ali
voni meotnaobno sive sturke) a svaku
nedelju mi kožaraci posebno probudili
su se mnogi došli su k surjeti
i simpatiji u organizaciju jer vole
da im se to jedini spas.

Kako volite dragi drugari ići se
pomalo ali sigurno samo bi trebali
mnogi upute osobito go. u postu
tajnika ali nastavio im se primetit

Da sada primite drugarski podravu

Zdravo !!

Da podruvnicu kožarski radnika,

tajnik: Steve Puhala

1. Dopis tajnika koprivničke podružnice Saveza radnika kožarsko-prerađivačke industrije i obra- ta Steve Puhala centrali u Zagreb 1926. godine (AIHRPH, SKPR, 8/0999-1926).

nike, i tako poslije nekoliko dana dobiju pozive svi rad-
nici, i sve zove šef policije. Došavši tamo pitaju »Sto je
to?«, ali on ni gledati, već pritisne zvonac, dođe policaj-
jac i odvede ih pred nekog gosp. Funjaka, špicla, da im
on odsudi i odsudio J. Harambašiću 3 dana i drugu J.
Tomekoviću 3 dana i drugu Tomljenoviću 3 dana zatvo-
ra, a mnogim drugovima i po 5 dana i tako drugovi le-
žali u zatvoru. Siromah radnik sve ga ugnjetava. Velika
besposlica, kapitalisti priganjaju, a poslije se ne smije
van pokazati, a onda i policija a to je sve zato, jer nema
sloge među radnicima, pa zato treba da su svi organizo-
vani i svjesni svojeg položaja. Zdravo.«¹⁸

Po svemu se čini, da je u studenom 1924. došao u Ko-
privnicu pokrajinski sekretar Nezavisnih sindikata
Ivan Krndelj, koji je istovremeno bio i politički sekre-
tar kožaraca te član Oblasnog sekretarijata prokomuni-
stičke Nezavisne radničke partije Jugoslavije. Rezultat
njegove aktivnosti je uclanjivanje više novih postolar-
skih radnika u koprivničku organizaciju kožarac (R.
Glavosek, Stjepan Zver, Josip Hamžek, Stjepan Hrže-
njak), i uopće radnika u Nezavisne sindikate, za koje se
interesiraju čak i gradski radnici.¹⁹ Krndelj je dao i Ha-
rambašiću upute za dalji rad, a ponudio je koprivni-

čkim radnicima i radničke listove **Organizovani rad-
nik**, kojemu je bio urednik, i **Borbu**. Međutim u vezi sa
zabranom rada Nezavisne radničke partije Jugoslavije i
premetačinama u redakciji **Organizovanog radnika** u
Ilici 55 i **Borbe** na Pejačevićevu trgu 31. pojačala je i
koprivnička policija kontrolu nad poštom i poštanskim
pošiljkama, te je zaplijenila svih 15 komada **Organizo-
vanog radnika** od 8. siječnja 1925, **Borbu** i izvršila pre-
metačine kod sindikalno organiziranih radnika.²⁰ U
ožujku 1925. Harambašić moli upravu Saveza da se
Borba šalje na adresu Ivana Rajkovića.²¹ Međutim, po-
licija je očito ubrzo provalila i tu vezu, te se iz Hara-
mbašićevog dopisa Blažu Vidatiću u travnju vidi, da je i
Rajković napustio Koprivnicu, ali da se organizacija
ipak »nekako drži«, te moli Vidatića da navrati do nje-
ga kada ide kući u Đelekovec.²²

Uskoro zatim morao je i Harambašić u vojsku, pa se
u radu organizacije kožaraca u Koprivnici javljaju nova
imena. Aktivnih je svega desetak članova, ali su to veći-
nom mladi radnici, sposobni i spremni na rizik. Iz niza
dopisa koje je tajnik organizacije Stjepan Puhalo iz Du-
bovca 412 uputio centrali kožaraca u Zagreb može se
pratiti kontinuirano rješavanje nadolazećih problema.
Bilo je poteškoća i s prijavom koprivničke podružnice
u bjelovarskom Povjerenstvu radničke komore koja je
bila u rukama socijaldemokrata,²³ ali entuzijazma nije
nedostajalo (prilog 1). Sastanci se redovito održavaju,
pa je 29. srpnja 1926. u restauraciji Fischer održana go-
dišnja skupština podružnice, kojoj je predsjedavao
Alojz Turk.²⁴ Sesnaest prisutnih radnika izabralo je za
predsjednika podružnice kožaraca Franju Mihineca, za
tajnika Puhalu, za blagajnika Franju Gjulu koji je radio
kod postolaa N. Burulića, a odbornici su bili Josip
(Stjepan?) Rožmarić iz Brežanca 593, Nikola Novogra-
dec i Alojz Turk. Kao članovi se spominju i neki Han-
žek, koji je uskoro zatim otišao u Virje, te Štruk koji je
došao iz Maribora i Franjo Trdić koji je jedno vrijeme
vršio funkciju blagajnika. U organizaciju se upisuju i
novi članovi (Josip Medek, Janko Jurinac, Jakob Stubi-
čar, Ivan Vikler (rođ. 1904), Stjepan Krleža, neki Šimun
i drugi).²⁵

Organizacija s toliko novih članova imala je velikih
problema, koji su se zbog zabrana i zapljena sve teže
rješavali, utoliko više što su se pojavili i pristaše, kako
ih Puhalo zove »gazdo ulizica«, koji nikako nisu htjeli u
organizaciju, a koji su radili dulje od zakonom dozvolje-
nog vremena. Na odborskoj sjednici 2. rujna 1926. za-
ključeno je da se ovakovi radnici bojkotiraju od 23 or-
ganiziranih članova podružnice. Čini se, da je u tom
vremenu dosegnut najviši domet rada organizacije, što
možda ima veze i s aktivnošću Josipa Broza na ovom
području. Organizirano je i Mjesno radničko sindikalno
vijeće, a podružnica kožaraca je pozvala svoje članove
da se upišu i u klub esperantista.²⁶ Međutim i Puhalo i
Gjula očito su očekivali od centrale veću pomoć. Među-
tim ova s čestim hapšenjima tajnika Ilija Šumanovca,
Dušana Grkovića i Blaža Vidatića nije mogla posvećiva-
ti veću pažnju malim organizacijama, osobito ne onima
koje su bile tako izložene policijskoj kontroli i pažnji
kako je to bilo s Koprivnicom, gdje je kontroliran svaki
stranak u gradu.²⁷ Ipak, u pripremama za Treći (Drugi)
kongres Saveza radnika i radnica kožarsko-prera-
đivačke industrije i obrta, centrala itekako računa i
na rad koprivničkog pododбора, koji se potiče na »ak-
tivniji rad, disciplinu, sastanke i konferencije«, jer od
rada jedne podružnice često ovisi stanje cijele centrale,
pa treba aktivirati sve članstvo, a ako netko zanemari

rad u upravi, treba na njegovo mjesto kooptirati drugog člana, koji želi i hoće da radi.²⁸ Ovaj je dopis vjerojatno sastavio novi sekretar Saveza Blagoje Parović, koji u tom vremenu posebnu pažnju posvećuje i bjelovarskoj organizaciji. Agrarna kriza od 1926, kao i sve jači prodor industrijski proizvedenih cipela izaziva sve veću nezaposlenost među postolarskim radnicima koprivničkog područja, pa to ugrožava i rad pododbora. Puhalo se je polovinom prosinca 1926. tužio zagrebačkoj centrali da su dobili otkaz društvenih prostorija (kod Fischera), jer da je u pododboru ostalo svega 12 ili 13 članova, a ostali da su se razbježili kud koji, te da je i on sam cijeli studeni i prosinac bio nezaposlen, te da jedva zaradi toliko da preživi. »Dakle kako vidite sve je gore i gore« piše Puhalo 19. prosinca 1926.²⁹

U posebnom formularu nešto kasnije izvještava se centrala da u Koprivnici ima 50 postolarskih radnika i stotinu šegrtu, ali da je u organizaciji svega pet radnika i tri šegrtu, dok kod drvodjelaca ima 11 sindikalno organiziranih a kod krojača 15. U istom je dokumentu navedeno da kožarskih poslodavaca ima 74 i da je radno vrijeme 10–14 sati, a zarade 800–1.200 kruna tjedno (200–300 dinara), dok krojači zarađuju 900–1600 kruna, a drvodjelci 20–40 kruna na sat, te da su prema tome kožarci najslabije plaćeni od svih radnika, što je posljedica rada kožarskih radnika izvan organizacije, koji »... su glupani da si ne mogu dokazati« da jedino kroz sindikalnu organizaciju i slogom mogu poboljšati svoje zarade u ovim teškim vremenima.³⁰ Ipak Puhalo ima opravdanja i za ovo ponašanje. Reagirajući na objavljivanje jednog članka o radu postolarskih radnika u Koprivnici Puhalo piše Centrali: »... istina je da se radi vrlo loše ovdje ali odbor nije kriv, jer odbor radi da se dovede k svijesti ovdašnji radnici«. Ističe da je krivnja u strukturi radnika »... jer to je radnik-seljak, pa takav smatra da je »doma«, i da mu ne treba organizacija.«³¹ Bez društvenih prostorija, a i uslijed toga što je nezaposlen silno prorijedila kožarske radnika u Koprivnici, čiji se rad sveo na izradu svega dva do četiri para cipela tjedno, rad pododbora je polovinom siječnja 1927. došao u pitanje, a da bi se sačuvalo kontinuitet Puhalo je odlučio da se članarina ne plaća, već da se u knjižicu Nezavisnih sindikata upisuje da je jednak nezaposlen, »... jer će u proljeće, kad oživi rad oživjeti i organizacija.«³² S ovom odlukom se je složila i zagrebačka centrala upozorivši da treba vršiti kontrolu kako ne bi došlo do zloupotrebe statusa.³³ Međutim prilike se nikako nisu poboljšavale i polovinom veljače i Puhalo se interesira za posao izvan Koprivnice, i očito mu je uspjele naći posao, jer se u veljači 1927. centrali javlja novi tajnik Josip Medek iz tadanje Varaždinske ulice, ističući da je organizacija »slaba i nemoćna«, te da od šestorice članova samo četiri rade, te da nema druge nego rasti i postupati pododbor.³⁴

Krndelj, koji je kao tajnik Pokrajinskog odbora Nezavisnih sindikata budno pratio rad svih pododbora pročitao je i ovu poruku, te je odlučio intervenirati. On hitno upućuje pismo pododboru i hrabri radnike da zadrže organizaciju, jer će se preko njih proširiti utjecaj na nove radnike, koji će dolaziti čim »... oslabi ova oštra privredna kriza«. Smatra, da bi bilo dobro »... da na sastancima, koje treba da i dalje održavate čitate važnija djela marksističke literature i da o tome diskutujete i razgovarate, kako bi se ideološki i klasni nivo tih drugova podigao.«³⁵ Međutim kriza se više nije mogla prebroditi, jer je ostavku dao i predsjednik Franjo Mihinec, a nešto kasnije i Medek, pa su se pasivizirali

gotovo svi članovi osim Franje Gjule, koji je bio zaposlen kod obučara N. Burulića.³⁶ Slabost koprivničke organizacije i njen raspad odrazio se i na izboru delegata za savezni kongres u Beogradu (5–7. lipnja 1927), te je od trojice kandidata, Gjule iz Koprivnice, Dragutina Bendaka iz Virovitice i Mate Gacića iz Varaždina odabran ovaj potonji. Savez kožaraca je u to vrijeme imao na području Jugoslavije oko 2.700 članova, od čega na teritoriju Radničke komore u Zagrebu 1.200 članova.³⁷

Na Kongresu je izabrana nova uprava Saveza u koju je ušao i Blagoje Parović, koji od druge polovine kolovoza do 8. rujna 1927. obavlja i funkciju tajnika Saveza radnika i radnica kožarsko-prerađivačke industrije i obrta. Tjedan dana prije nego je uhapšen i zatvoren na šest i pol mjeseci Parović je napisao koprivničkoj podružnici ohrabrujuće pismo u kojem kaže da nije točno da se za organizaciju ne može pridobiti ni jedan radnik, već da je uslijed slabo razvijene industrije slabo razvijena i klasna svijest. Ovaj, u to vrijeme već iskusni sindikalni funkcioner koji se upoznao s djelovanjem naprednog radničkog pokreta u Bosni, Srbiji i Vojvodini piše u Koprivnicu: »Radnička klasa nije dobila s neba i preko noći klasnu svijest, već je to proizvedo i rezultat teškoga, mučnoga a svjrtovnoga rada onih naših drugova koji su došli do klasnog saznanja i uvidjeli potrebu borbe protiv kapitalističke klase, kroz radničke organizacije. Sve objektivne okolnosti idu nama na ruku i pobjeda, konačna pobjeda je nama sigurna. Samo subjektivne t.j. manjeg značaja zapreke, otežavaju naš rad, ali mi, kao klasno svesni radnici ne smemo stati pred tim zaprekama, ograditi se u svoju klasnu svest i čekati dok te zapreke same prođu... Konkretno, agituj, objašnjavaj, uvjeravaj, tumači, pozivaj...«.³⁸ Nakon hapšenja Parovića i suđenja Blažu Vidatiću 8. V. 1928. u Zagrebu radi veza s Komunističkom internacionalom i Centralnim komitetom sveruskog profesionalnog Saveza kožaraca u Moskvi rad kožaraca u Koprivnici je zamro i nije obnovljen. Na to je svakako utjecao stav socijaldemokrata koji su preko Petrinca, a vjerojatno i preko predsjednika reformističkog Općeg radničkog saveza Vilima Haramine, koji je također bio postolar, sprečavali osnivanje, djelovanje i širenje organizacija Nezavisnih sindikata, pa je kulminaciju ova akcija dosegla u ometanju Josipa Broza da potakne na okupljanje industrijski proleterijat na području Koprivnice i da izgradi aktivnu i sposobnu podružnicu Nezavisnih sindikata.³⁹ Politički događaji nakon toga, zabrana rada revolucionarnih sindikata za vrijeme šestosiječanjske diktature, sve teže odolijevanje postolarskih obrtnika industrijskoj robi faktori su koji nepovoljno utječu na mogućnost ponovnog aktiviranja prokomunističke sindikalne organizacije kožaraca u Koprivnici. Mnogi postolari napuštaju Koprivnicu, te se zapošljavaju u Zagrebu, gdje se već 1933. i 1934. masovno aktiviraju u reformističkom, a onda sve više komunističkom Savezu kožarsko-prerađivačkih radnika Jugoslavije. Prema knjizi uplate prinosa s podravskog područja bili su 1933. i 1934. članovi spomenutog sindikata Tomo Parak (rođ. Gola), Jakov Živko (Virje), Bolto Ciganović (Virje 1896), Stjepan Vadalver (Legrad), Franjo Cenko (Legrad), Petar Kulićman (Đurđevac), Drago Munger (Koprivnica), Mihail Šeni (Legrad), Sić Marija (Koprivnica, 1914), Barica Frajt (Đurđevac, 1895), Pepica Šifkorn (Virje, 1909), Cilika Pulica (Đurđevac, 1903), Đuro Mijoković (Pitomača, 1904), Antun Stankirac (Đurđevac, 1914), Ivan Sušak (Ludbreg, 1910), Jakob Guzej (Ždala, 1904), Ivan Šutak (Koprivnica, 1914), Đuro Henč (Šemovac, 1910), Đuro

Podunajec (Đurđevac, 1901), Ivan Matejak (Đurđevac, 1907), Stevo Križan (Vel. Bukovec, 1907), Antonina Sabo (Koprivnica, 1912), Vinko Maršanić (Dubrava, 1915), Franjo Petreković (Gola, 1912), Mirko Brodarić (Gola, 1912), Filip Kakša (Pitomača, 1885), August Sokač (Martijanec, 1907), Josip Ferenčić (Đurđevac, 1905), Franjo Lukovečki (Kozarevac, 1914), Ivan Lovrak (Katalena, 1912), Florijan Maruševac (Subotica, 1902), Josip Kapoš (Miholjanac, 1901) i Stjepan Lacković (Đurđevac, 1910).⁴⁰

Postolarska struka borila se je dosta uspješno za svoj opstanak do krize smanjujući troškove izrade kvalitete obuće na najniži mogući nivo. Međutim za vrijeme krize, koja je izbila u jesen 1931, uslijed velike nestašice novca tražila se što jeftinija roba bez obzira na kvalitetu, pa mnogi postolarski majstori nisu mogli izdržati konkurenciju racionaliziranih tvornica cipela. Šta više, Bata od 1931. započinje sistematsko uništavanje postolarskog zanata putem sve razgranatijeg sistema vlastitih prodavaonica, pa je 1933. takva prodavaonica otvorena i u Koprivnici nasuprot hotela Križ, kao jedna od 400 Batinih prodavaonica diljem zemlje. Opančarska struka borila se je s istim poteškoćama. Zbog krize seljak je počeo opanke izrađivati sam ili kupovati uz ništavnu cijenu nehiģijensku gumenu obuću, s kojom je Bata usrećio široke potrošačke mase. Nedovoljno zaposleni postolarski i obućarski obrtnici masovno su počeli otkazivati obrtnice (obrt), te su zajedno s ogromnim brojem nezaposlenih postolarskih pomoćnika preživljavali baveći se nelegalnim radom ili se orijentirajući posve na obradu zemlje. U samo nekoliko godina opaža se pad postolarskih radnji i na području Koprivnice. Krajem 1933. radilo je u gradu Koprivnici 50 postolara i četiri sedlara, a do kraja 1938. taj se broj smanjio na 44 postolara, dok je broj remenara ostao isti. Na području kotara broj postolara opao je od 86 na 74, pa možemo reći da se u odnosu na stanje prije prvog svjetskog rata broj postolara prepolovio.⁴¹ Višekratni pokušaji borbe koprivničkih postolarskih obrtnika protiv Bate nije uspio i Bata je bio oprošten čak i gradske uvoznice. Sve teži položaj obrtnika direktno se odrazio na sve teži položaj postolarskih radnika, koji su bili bez organizacije.

Najava krojačkog pomoćnika Đure Imbrišaka iz Koprivnice, da se obučari žele organizirati, i da ima trideset zainteresiranih, rezultirala je odgovorom člana Pokrajinskog odbora Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika Jugoslavije Adama Katića 29. svibnja 1934, da se raduje što postoji želja za organiziranjem, ali da skreće pažnju radnicima da ne nasjednu poslodavcima da se za njih bore protiv Bate, ukazujući na primjer Bjelovara, gdje su radnici radi sličnog pokreta mjesec dana bili u štrajku, a onda su to poslodavci iskoristili i nakon mjesec i pol dana štrajka i najvećih patnji i »stradanja tamošnjih drugova« snizili postolarskim radnicima zarade. Katić je u Koprivnicu poslao prijavnice i članovnike.⁴² Iz jednog dopisa iz polovine 1936. vidi se da je Katić i lično došao u Koprivnicu, ali da je stigao prekasno, jer su se »oni već organizirali u Hrvatskom radničkom savezu«, sindikalnoj organizaciji Mačekove Hrvatske seljačke stranke.⁴³

Dalja povijest sindikalne aktivnosti postolarskih radnika Koprivnice vezana je uz Hrvatski radnički savez. U općem talasu štrajkova 1936. štrajk je zahvatio i koprivničke postolarske radnike i nakon štrajka od 27. kolovoza 1936. do 9. rujna sklopljen je kolektivni ugovor koji je u ime HRS-a potpisao Franjo Kovač i radnički

povjerenici Josip Sećmak, Franjo Gjula, Augustin Sokač, a od poslodavaca Vinko Nemeć, Ivan Mak, Franjo Baćoka, Ivan Pavlović, Josip Hanžek, Blaž Petreković, Milan Šimunović, Ignac Ptićar i Ivan Kokot, dok su Burulić, Košar i Balika odbili potpis ugovora. Ugovor je bio povoljan po radnike. Zarade po paru cipela su povišene, a poslodavci su priznali i većinu odredbi Zakona o zaštiti radnika iz 1922. godine.⁴⁴

Neka imena među povjerenicima HRS-a koja smo prije nalazili u Nezavisnim sindikatima potvrđuju ponovno činjenicu da su simpatizeri komunista na ovom području djelovali kao lijevo krilo HSS-a ili HRS-a, a to je osobito došlo do punog izraza u vrijeme načelnikovanja profesora Ive Hirschla 1939. godine.⁴⁵

U **Novigradu Podravskom** također je bilo dosta obrtnika, te je postojala i podružnica Saveza hrvatskih obrtnika. Predsjednik iste bio je 1932. godine postolarskih obrtnik Mato Ledinski, blagajnik Petar Restek, a član Stjepan Prebjezić. Kod ovih, a i drugih postolarskih obrtnika, radilo je prema jednom izvještaju iz kraja 1936. godine petnaestak postolarskih radnika. Njihov je položaj bio vrlo težak, jer su radili za lokalne potrebe. Za izradu čizama dobivali su od poslodavca 15 do 18 dinara. Popravak đona plaćao se četiri do pet dinara, a šivani, dinar više. U osobito su teškom položaju bili postolarski pomoćnici koji su bili isključivo radnici. Imbro Andre (rođen 22. VII. 1917), koji je radio kod postolara Petra Beštaka, pokušao je 1936. organizirati postolarske radnike u URSSJ-ovom Savezu kožarsko-prerađivačkih radnika, te je zamolio pomoć Pokrajinskog odbora u Zagrebu. Andreu su poslata pravila i upute u kojima nalazimo i slijedeći tekst: »Ti družte govori sa ostalim radnicima u tvome mjestu i onda nam javi ako bi svi drugovi radnici pristali da se organiziraju, onda bi došao jedan naš delegat i održao sa svima jedan sastanak na kojem bi se onda odredilo što treba učiniti da bi se postigli bolji uslovi rada i života.«⁴⁶

Vjerojatno iz istih razloga, jer se radi o istom vremenu, nije bilo lako ni u Novigradu Podravskom, kao ni u Koprivnici u tom vremenu, osnovati prokomunistički Savez kožarsko-prerađivačkih radnika. Međutim, kao i u Koprivnici, tako i ovdje možemo i moramo pretpostaviti da je raspoloženje među radnicima i radnicima-seljacima bilo isto, s podjelom na lijevo i desno krilo Hrvatske seljačke stranke, pa dakle i Hrvatskog radničkog saveza i njegovih članova. Višegodišnje djelovanje kožarca Ivana Ledinskog Bele moralo je ostaviti trag u svijesti naroda.

3.

Sindikalna aktivnost postolarskih radnika na đurđevačkom području u međuratnom razdoblju. Vojnokrajska tradicija uvjetovala je razvijeni postolarski i osobito čizmarski obrt, koji je bio vrlo cijenjen. Organizacija Saveza hrvatskih obrtnika imala je dugo godina predsjednika postolara Franju Janaćeka, a u upravi su se nalazili postolari Dragutin Berger i Ferdo Kovačević, te remenar Eduard Sestrić, a dvadesetih godina i Franjo Holler.⁴⁸ S obzirom na broj stanovnika postolara je bilo izvanredno mnogo. Krajem 1933. na đurđevačkom području rade 140 postolara, 9 sedlara i tri kožara, dakle četvrtina svih obrtnika su kožarsko-prerađivačke struke. Pod utjecajem Bate koji je i u Đurđevcu otvorio lijepu prodavaonicu do kraja 1938. broj postolara smanjio se na 128.⁴⁸ U težnji preživljavanja postolarski obrtnici rade za najmanju moguću cijenu, pa tako plaćaju i svoje radnike.

Mladi postolarski radnici, koji su još 1925. inicijativom Bože Radoševića postali članovi sportskog kluba »Slavija« (Đuro Virovčec, Ivan Novosel, Julius Vrhovski, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Bolto Vranko, Bolto Magdić, Valent Markač) često su se sastajali i raspravljali o svom položaju i o mogućnostima poboljšanja radnika i plaćevnih uslova.⁴⁹ Bruno Gačnik i Andrija Stankirić (rođ. u Đurđevcu 24. XI. 1914), koji je došavši iz Slavonskog Broda zaposlio kod Đure Horvata, potaknuli su na završetku velike svjetske krize osnivanje platišta Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika.⁵⁰ Osnivačka skupština – propisno prijavljena kotarskom načelnstvu – održana je u nedjelju 26. kolovoza 1934. i osamnaestoricu postolarskih radnika, zainteresiranih za sindikat, pravila je pročitao Ivan Horvat. Poslije toga je Franjo Matejak, koji se je vratio iz Zagreba gdje je radio dulje vremena, govorio o nadnicama u kožari i kod zagrebačkog postolara Ivete, koji je otpustio svih 30 radnika zbog organizacije. Matejak ukazuje na težak rad kod đurđevačkog majstora Vrhovskog, koji je imao radionicu u ulici Stjepana Radića 72, i koji je zaprijetio da će ih razjurići ako se organiziraju, jer su »favoriti komunisti«. Šestoricu radnika u spomenutoj radionici nisu imali stalni posao, iako je kako Matejak kaže bilo posve jasno da »dugo neće moći izdržati usled napornog i neplaćenog prekomjernog rada od 16 i do 24 satnog vremena«. Istaknuto je da se u toj radionici rade uglavnom cipele za vašare, i da radnici dobijaju po paru cipela 12,50 dinara, a tek ako izrade više od dvanaest pari tjedno 15 dinara. Bio je to sistem koji je primjenjivao i Bata u Borovu, natjerujući radnike na prekomjeran, iscrpljujući rad. Obavješten da se đurđevački postolarski radnici žele organizirati, a ne želeći da se ponovi slučaj mjesta gdje organiziranje nije uspjelo, funkcioner Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika Adam Katić posvećuje znatnu pažnju ovom platištu. Šalje im i list sindikalno organiziranih Batinih radnika **Saradnik**, koji je izlazio u Vukovaru, a koji je uređivao komunist Josip Cazi, koji se je 1933. vratio s robije.⁵¹ Na njegov poticaj svi članovi privremene uprave organizacije (Franjo Matejak, predsjednik, Bruno Gačnik, tajnik, Rudolf Lovrić, blagajnik, te članovi Andrija Stankirić i Tomo Majetić) izvršili su 11. rujna 1934. kontrolu postolarskih radionica i utvrdili da su u 21 sat kod Vrhovskog još radila dva radnika, a kod Petra Majstorovića u ulici Stjepana Radića 68 čak tri.⁵² Međutim najveći problem đurđevačkih radnika nije bilo predugo radno vrijeme već rad »na sicu«. Vrhovski se je obogatio radom »na sicu«, jer je režijske troškove i poreze smanjio na minimum, a izjava Steve Ivića, koji je već tri godine radio kod Vrhovskog i koji se nije usudio sindikalno organizirati iz straha pred otpustom, da se Vrhovski priprema graditi novu kuću, bila je primljena sa zaključkom da nešto treba poduzeti.

Iako obavješten, đurđevački kotarski načelnik nije htio kazniti poslodavce zbog kršenja radnog vremena. Očito je stao na stranu poslodavaca, te su oni sporazumno dali otkaze sindikalno organiziranim radnicima. Čini se po svemu da se je Katić osjećao krivim za ovakvo stanje, jer je kontrola radionica izvršena po njegovom savjetu, jer očito nije bio upoznat s društvenim prilikama na đurđevačkom području i uskoj povezanosti vlasti i poslodavaca. Polovinom siječnja 1935. Katić piše Lovriću u Đurđevac: »Ti si sada ostao sam da radiš među radnicima koji su pomalo počeli gubiti povjerenje u organizaciju, ali tvoja je dužnost, dragi druže, da rečeš i rastumaciš tima drugovima, da su prilike jače

od naših želja i da je to jedino skrivilo dosadašnji naš slabi međusobni kontakt i obećava doći u Đurđevac 10. ili 17. veljače prilikom obilaska bjelovarske podružnice koja je brojila sedamdesetak članova.«⁵³ U organizaciji, ali očito bez posla zadržao se je u Đurđevcu i Tomo Majetić (ulica Lj. Gaja 62), koji redovito šalje Stjepanu Gužviću ili Ivanu Horvatu, članovima Oblasne uprave u Zagreb, obračune članarina, i urgira slanje **Saradnika** i drugih radničkih novina (splitskog **Radnika**, Radničko-seljačkog kalendara i dr.), te nezaposleničkih markica.⁵⁴ Budući da je u travnju 1936. poslato iz Zagreba u Đurđevac 17 markica za nezaposlene možemo zaključiti da je to broj nezaposlenih postolarskih radnika. U istom dopisu zagrebačka centrala je informirala đurđevačke radnike da su postolarski radnici u osam zagrebačkih radionica dobili petdinarsku povišicu po paru cipela, te da se i u drugim mjestima vode energično borbe oko poboljšanja nadnica i boljih uslova rada

1934
BLAGAJNIK

Zapisnik

Osnivačka skupština podružnice Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika, koja se je održala u Đurđevcu, 26. kolovoza 1934. godine u prostorijama Oblasne uprave u Zagrebu, 20. rujna 1936. u prostorijama Oblasne uprave u Zagrebu.

sa dnevnim redom

- I. Prihvrat pravila,
- II. Izbor privremene odbora,
- III. Izbor predsjednika i članova izvršnog odbora,
- IV. Razno

Prvi prihvati se dnevni red predloženi od strane delegata iz Bjelovara da se izabere privremeni odbor i izvršni odbor. Izborili su: predsjednik: Ivan Horvat, članovi: Rudolf Lovrić, Bruno Gačnik, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Julius Vrhovski, Franjo Sedmak, Valent Markač, Bolto Vranko, Bolto Magdić, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Julius Vrhovski, Franjo Sedmak, Valent Markač, Bolto Vranko, Bolto Magdić, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Julius Vrhovski.

- I. Prihvrat pravila.
- II. Izbor privremene odbora.

Prvi prihvati se dnevni red predloženi od strane delegata iz Bjelovara da se izabere privremeni odbor i izvršni odbor. Izborili su: predsjednik: Ivan Horvat, članovi: Rudolf Lovrić, Bruno Gačnik, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Julius Vrhovski, Franjo Sedmak, Valent Markač, Bolto Vranko, Bolto Magdić, Franjo Sedmak, Tomo Majetić, Julius Vrhovski.

2. Zapisnik osnivačke skupštine podružnice Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika u Đurđevcu 20. rujna 1936. (AIHRPH, SKPR, 17/447 b-1936).

u radionicama.⁵⁵ Potaknuti ovim vijestima o gibanjima postolarskih radnika postolarski radnici odlučuju platiti se Đurđevcu pretvoriti u podružnicu Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika, te je 20. rujna 1936. u gostioni Bože Radoševića održana osnivačka skupština na kojoj su u upravu izabrani Tomo Majetić kao predsjednik, Đuro Virovčec kao tajnik, Franjo Sedmak kao blagajnik, a za članove Ivan Novosel, Valent Markač, Bolto Vranko i Julius Vrhovski. Sastanku je kao izaslanik savezne uprave prisustvovao Gustav Ruža, tajnik bjelovarske podružnice, koji je dulje vremena radio u Sušaku.⁵⁶ Zbog jake organizacije Hrvatske seljačke stranke Tomo Majetić je uoči osnivačke skupštine tražio pomoć i zagrebačke i bjelovarske centrale, jer je bilo i ovdje kod »drugova svakojakog mišljenja«, a treba raditi »dok radnici imaju volje, jer se može brzo preokrenuti«. Ruža je radnicima savjetovao da idu u pokret tek onda kada se svi organiziraju, jer samo solidarnim i jedinstvenim istupom mogu poboljšati uslove rada i život.

Usprkos svim nastojanjima od 28 postolarskih đurđevačkih radnika četiri su ostala izvan organizacije. Uprava, međutim, nije više htjela, a ni mogla čekati da se i oni organiziraju. Zahtjev poslodavcima je podnesen 24. rujna 1936. s rokom od tri dana i prijetnjom da će 29. rujna započeti sa štrajkom. Poslodavci su odgovorili prije isteka roka i to tako da su izjavili da ne žele direktno pregovarati s radnicima već preko kotarskog načelstva i preko organizacije Hrvatskog radničkog saveza. Ne čekajući nove upute, postolarski radnici su započeli štrajkom, odbijajući od centrale materijalnu pomoć »jer su svi dobro stojeći«.⁵⁷

U arhivskom fondu Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika očuvan je prijedlog tarife i prijedlog kolektivnog ugovora, te ovaj potonji donosim u cjelosti, jer smatram da su radnici tražili ono što nisu imali.⁵⁸ »Kolektivni ugovor sklopljen između postolarskih obrtnika u Đurđevcu s jedne i SKPR, podružnice Đurđevac s druge strane.

Općenite odredbe

1. Radno vrijeme sprovođit će se u smislu čl. 30. Naredne o otvaranju i zatvaranju trgovačkih i zanatskih radnja a radit će maksimalno 60 sati nedjeljno.
2. Radno vrijeme moglo bi se produljiti u onom slučaju ako nema neuposlenih radnika. Ali prekovremeni rad naplaćivati će se prema Zakonskim propisima sa 50% više od sada u normalno radno vrijeme.
3. Zabranjeno je radnicima raditi za privatnu mušteriju, a rad na sicu potpuno se ukida. Likvidacija rada na sicu izvršit će se u roku od jednog mjeseca dana.
4. Priznaju se zakonom a po radnicima izabrani radnički povjerenici koji će ispred radnika a u zajednici sa poslodavcima rješavati sve eventualno nastale sporove koji nastanu u radnom odnosu između radnika i poslodavca.
5. Namjesbeni odsjek kod radničke organizacije uvodi se odmah. Poslodavci će radnike uzimati preko namjesbenog odsjeka, a otpuštati u sporazumu s radničkim povjerenikom.
6. Praznici će se svetkovati prema odredbama čl. 51. Naredne o otvaranju i zatvaranju trgovačkih i zanatskih radnji. Svetkovanje 1. Maja uvodi se kao prazni rada za sve zaposlene radnike.
7. Isplata će se vršiti svake subote a dan prije ako pada praznik na dan isplate. Isplaćivati će se prema priloženom Cijeniku (Tarifi).⁵⁹

8. Naučnike će se primati u naukovanje na svaka tri radnika jednog naučnika a poslodavac može imati najviše tri naučnika.
9. Posao će se raspoređivati tako da se nećeka. Ukoliko istoga nema, poslodavac će obavjestiti radničkog povjerenika tako da radnici u radioni nečekaju. U slučaju pomanjkanja posla radnici će se slati na izmjenične dopuste prema međusobnom sporazumu.
10. Poslodavci koji su na dan potpisa ovog kolektivnog ugovora davali u bilo kojem pogledu bolje uslove rada obvezuju se iste zadržati za sve vrijeme trajanja ovog kolektivnog ugovora.
11. Sve ostale odredbe rada i naplate koji ovdje nisu navedene naplaćivati će se prema međusobnom slobodnom sporazumu.
12. Higijenski uređaji radionica saobražavati će se prema odredbama Zakona, poslodavci će dati pribor za pranje ruku za sve radnike.
13. Otkazni rok je obvezatan za obadvije ugovarajuće strane prema propisu Zakona 234 Zakona o radnjama, a otkaz važi 14 dana.
14. Radni odnosi poslodavca i posloprimca mogu se razriješiti i bez otkaza, ako se koja strana ogriješi o propise § 238 i 239 Zakona o radnjama.⁶⁰
15. Ovaj kolektivni ugovor važi na jednu godinu dana od dana potpisa.
16. U slučaju bilo kakove Financijske promjene izraditi će se novi Cijenik rada t.j. Tarife.«

Ovaj prijedlog ugovora nikada nije bio potpisan. Tajnik đurđevačkog udruženja zanatlija Matija Bakić prenio je – kako je već rečeno – da su poslodavci voljni ugovarati jedinstvene cijene, ali samo s organizacijom Hrvatskog radničkog saveza.⁶¹ Pokrajinski odbor Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika shvatio je opasnost koja dolazi od ovog kontraprijedloga, te je uputio podružnici dopis ovog sadržaja: »Sada su u vašem radu nastupile nove stvari na koje vi niste nikako ni pomišljali, ali sve se to mora pored današnjeg stanja odigrati. No u kojoj će organizaciji biti organizirani to je očito stvar samih radnika«. I dalje: »Kažite Vašim poslodavcima da ćete vi biti i dalje isto tako dobri Hrvati kao što ste to i prije bili ali tražite svoju zaradu koju vam do sada nisu isplaćivali i koja je do sada ostajala u njihovim rukama.«⁶²

Međutim, nakon svega dva i pol dana štrajka desetak radnika je napustilo podružnicu Saveza kožarsko-prerađivačkih radnika, a ostali su se – očito iz straha – pasivizirali. Prema savjetu vodstva Hrvatskog radničkog saveza poslodavci su povisili zaradu po paru cipela za tri do pet dinara, ali nisu potpisali nikakav kolektivni ugovor. Vrlo razočaran Majetić je 11. listopada 1936. obavijestio Pokrajinski odbor Saveza da štrajk nije uspio. U hitno prispjelo odgovoru Pokrajinski odbor piše da smatra da je štrajk **uspjio**, jer su plaće povišene, te da će to »... utjecati i na sve radnike ostalih struka«, te da treba govoriti o uspjehu i onima, koji se sada odriču organizacije, a ne o neuspjehu.⁶³

Gotovo svemoćna Hrvatska seljačka stranka i njezin Hrvatski radnički savez nisu na ovom području dozvolili učvršćenje prokomunističke organizacije i očito su manevrirali svim metodama da je razbiju. U jednom kasnijem dopisu Majetiću izvještava da radnici sve slabije plaćaju markice i »... uopće ih se ne vidi na ulicama«, jer rade po 12, 13 i 14 sati dnevno, a nedjeljno zarade 110–125 dinara pri čemu za stan i hranu plaćaju 70–80 dinara. Majetić pita »šta da se radi?«, a Pokrajin-

ski odbor odgovara nakon dugog oklijevanja tek 29. prosinca 1936. ovako: »Ukoliko su drugovi potpuno zadovoljni u tom svojem položaju mi sa svoje strane isto tako možemo čekati a imamo gdje pomagati drugove. Samo u onim mjestima u kojima se sami radnici brinu za svoja prava, takovima je i potrebno pomoći.«⁶⁴ Pristaju da Majetić vrati materijale (vjerojatno članovnike i markice), ali neka organizaciju nikako ne odjavljuje, što usprkos svemu, ipak otkriva nadu i želju komunista u Pokrajinskom odboru da će đurđevačka organizacija kožaraca ponovno oživjeti.

Iako se ova očekivanja komunista do drugog svjetskog rata nisu ispunila, jer je Hrvatski radnički savez polovinom 1939. postao i favorizirani režimski sindikat, ipak su postolarski radnici Đurđevca, mjesta u kojem je jedno vrijeme djelovao i Grgur Karlovčan, odštampani u đurđevačkoj tiskari Miroslava Weinerja brošuru »Problem škole rada«, ostali simpatizeri naprednog radničkog pokreta i komunista. Stoga se ne slučajem i ovdje kao i na koprivničkom području javlja lijevo krilo Hrvatske seljačke stranke, a Franjo Matejak i braća Markači postaju avangarda i prvoborci revolucije.⁶⁵

BILJEŠKE

1. Dragutin Feletar, »Sloga«, tvornica obuče Koprivnica 1945-1980, Koprivnica 1980, 3-9. U ovom radu navedena je i ostala literatura.
2. Spomenspis Saveza hrvatskih obrtnika 1908-1933, Zagreb, s.a., 12-21.
3. Pozor, 4. III, 8. V. i 19. V. 1884.
4. Agramer Zeitung, 106 od 8. V. 1890; Korać, Povijest radničkog pokreta u Hrvatskoj i Slavoniji, Zagreb 1930, II, 331. Datum štrajka kod Koraća nije točan.
5. Korać, n.dj., II, 333; Sloboda, 11 od 5. VI. 1893.
6. Štrajk je izbio nakon što su se postolarski radnici organizirali (Slobodna riječ, 13 od 11. IX. 1903). Izdana je i brošura »Raspravlanje I. sastanka postolara i čizmara iz Hrvatske i Slavonije«, Zagreb 1903.
7. Korać, n.dj., II, 337; Slobodna riječ, 7 od 4. IV. 1906.
8. Slobodna riječ, 10 od 23. V. 1906, 16 od 18. VIII. 1906, te 43 od 11. IX. 1907.
9. Korać, n.dj., II, 341.
10. Spomenspis, n.dj., 104
11. Isto, 211.
12. V. bilj. 10. U upravnom odboru nalazimo dugo godina postolara Miju Damiša iz današnje Basaričekove ulice.
13. Feletar, n.dj., 14. Obrtnici su se snabdjevali sirovinama preko Hrvatske zanatske zadruge. Od 12. svibnja 1920. imali su i poseban list Napredni cipelar (Zagreb), koji ih je informirao o svim zbivanjima u struci, i osobito o cijenama.
14. G. 1926. Ledinski odlazi u Čurug. Umro je 1945. (Ante Dobrića, Partijski rad u kotaru Koprivnica između dva rata. - Podravski zbornik, 1976, 46.).
15. Arhiv Instituta za historiju radničkog pokreta Hrvatske (dalje: AIHRPH), Radnička komora (dalje: RK), 13/2-7460/1924).
16. AIHRPH, Savez kožarsko-prerađivačkih radnika (dalje: SKPR), 2/80-1924.
17. Isto, 2/53 a i 3/0148 od 4. VII. 1924.
18. Isto, 4/145 od 26. II. 1925. Pismo je pisano 1. III. 1925. kada je Harambašić izašao iz zatvora.
19. Isto, 2/240 od 6. XI. 1924. i 3/7. XII. 1924.
20. Povodom tog Krndelje u Organizovanom radniku 18 od 30. IV. 1925. objavio članak »Šta je sve moguće u Jugoslaviji«, kritizirajući zapljenu radničke stampe na koprivničkoj pošti.
21. AIHRPH, SKPR, 4/27 od 20. I. 1925. i 125 od 9. III. 1925.
22. Isto, 7/0270 od 5. IV. 1925.
23. Isto, 7/0528, 0803, 0917 od 9. VI. 1926. 8/954 od 11. VII. 1926, 8/0999 od 1. VIII. 1926. i 01013 od 6. VIII. 1926.
24. Isto, 8/01061 od 29. VIII. 1926.
25. Isto, 8/01083 od 8. IX. 1926, 7/0530 od 1926, 9/01171 od 20. X. 1926.
26. Isto, 8/01096 - zapisnik sjednice, 9/01173 od 31. X. 1926. i 9/01218 od 8. XI. 1926.
27. Isto, 8/01096 od 14. IX. 1926.; Bosiljka Janjatović, Kožarsko-prerađivački radnici u sindikalnom pokretu Hrvatske 1919-1941, Zagreb 1989, 78 i d.
28. AIHRPH, SKPR, 9/824-18. XII. 1926. Vidi M. Kolar-Dimitrijević, Obućarska industrija Bjelovara i njeno radništvo do velike svjetske krize. - Bjelovarski zbornik 1989, Bjelovar, 10 i d. U bjelovarskoj organizaciji nalazimo mnoge kožarce iz Podravine, jer je migracija postolarskih radnika u procesu traženja posla i uslijed velike nezaposlenosti izvanredno velika.
29. AIHRPH, SKPR, 9/01314. - 1936.
30. Isto, 9/01337.
31. Isto, 11/01401 od 27. XII. 1926.
32. Isto, 11/01404 od 11. I. 1927.
33. Isto, 10/19 od 15. I. 1927. Uspriko toga centrala je od koprivničkog pododbora primila za listopad, studeni i prosinac članarinu u iznosu od 881 dinara, što ukazuje da su mnogi radnici podirivali svoju člansku obavezu (Isto, 10/25. I. 1927).
34. Isto, 10/74 od 8. II. 1927 i 11/1436 od 8. II. 1927.
35. Isto, 10/74 od 8. II. 1927. Na poledini koncepta napisan je datum odgovora Krndeljevom rukom, te me je to ponukalo da dopis utvrdim kao Krndeljev.
36. Isto, 11/266 od 24. III. 1927. i 10/266 od 26. III. 1927.
37. Isto, 10/52 od 24. V. i 10/560 od 31. V. 1927.; B. Janjatović, n.dj., 78.
38. Isto, 10/910 od 1. IX. 1927.
39. Borba, 22 od 12. V. 1928, 4 - Proces B. Vidatiću; M. Kolar-Dimitrijević, Angažovanje Josipa Broza na sindikalnom organizovanju radničke klase Koprivnice 1927. i 1928. godine - zbornik Tito, radnička klasa i sindikati, Beograd 1979, 205-216.
40. AIHRPH, SKPR, 15/012179. Neki od ovih radnika primljeni su u organizaciju u Slavonskom Brodu (Stankirić), a neki u Bjelovaru (Križan, Kakša, Sokać, Ferencić i dalje do kraja. Uptlana knjiga je pisana rukom Gužvica i Horvata pa su dijelom prezimena napisana nečitko.
41. Izvještaj Zanatske komore u Zagrebu za god. 1933. i 1938. Popis brojnog stanja zanatlija, Zagreb., Spomenspis, n.dj., 356. Obrtnici su imali u Zagrebu i posebnu stručnu zajednicu obućarsko-kožarskih zanatlija, koja je djelovala u Berislavićevoj 6. i na čijoj je skupštini 2. XI. 1930. bio kao delegat Koprivnice Mijo Damiš. Do 1933. ova zajednica je podnijela 17 protesta protiv industrijskih cipela, a pridružilo im se i Savez industrijalca kože i Savez trgovaca kožnih proizvoda, ali su bili nemoćni pred invazijom Bate (Spomenspis, n.dj., 390). Koprivnički obrtnici su diskutirali s tog gledišta i o Zakonu o radnjama, a održali su i poseban tečaj za osposobljavanje s 26 polaznika (Isto, 104), od čega je 10 bilo postolarskih pomoćnika.
42. Pristup u Savez se plaćao pet dinara, a članski ulog tri ili četiri. Za markicu, koja je osiguravala pomoć u slučaju nezaposlenosti plaćalo se šest dinara tjedno kod treće klase, sedam kod druge, a osam kod prve klase (AIHRPH, SKPR, 14/168 od 29. V. 1934).
43. Isto, 16/326 od VI. 1936.
44. Isto, 18/02282 od 9. IX. 1936. Obrtnici su potpisali ugovor kao članovi Udruženja zanatlija za grad i kotar Koprivnicu. Vidi i Feletar, n.dj., 14-16. Sada se je za izradu sandala plaćalo 15 dinara, za cipele 28 dinara, a za gojzerice 65 dinara.
45. Mira Kolar-Dimitrijević, Društveno-ekonomski odnosi u Podravini od 1939. do kraja 1941. godine. - Podravski zbornik 81, Koprivnica 1981, 37. To se posebice odnosi na Gjulu.
46. AIHRPH, SKPR, 17/486-1936.
47. Spomenspis, n.dj., 154.
48. Izvještaj Zanatske komore u Zagrebu za godinu 1933. i za godinu 1938., Zagreb. Popisi obrtnika.
49. Mato Kudumija, Đurđevac, 1968, 1936.
50. AIHRPH, SKPR, 17/506-1936. i 14/324 od 24. VIII. 1934.
51. Isto, 14/340-1934.
52. Isto, 13/01816 od 12. IX. 1934.
53. Isto, 15/29 od 24. I. 1935.
54. Isto, 14/02201 od 6. VI. 1935. i 14/02025 od 3. VIII. 1935, 15/208 od 1. VIII. 1935, 15/314 od 6. XI. 1935, 16/70 od 23. I. 1936.
55. Isto, 16/254 od 23. IV. 1936.
56. Isto, 17/447 b od 1936. Sumnju u rad đurđevačke organizacije izrazio je herihter Ivan Horvat, član Pokrajinskog odbora, koji je očito bio svestrano upoznat s prilikama u Podravini. (Isto, 17/435 od 1936).
57. Isto, 17/447-1936.
58. Isto, 17/435-1936. Prijedlog je očito rađen u dogovoru s bjelovarskom podružnicom i zagrebačkom centralom, a veza je bio Novaković.
59. Prema cjeniku traženja su povišenja od pet do deset dinara.
60. U paragrafu 238 i 239. razlozi raskida radnog odnosa vrlo su strogi. Bez otkaza može mu se ukazati ako potane nesposoban za dalje vršenje službe, ako radi protiv zakona, ako bude pozvan u vojsku, ako je dao lažne svjedožbe, ako primi mito ili proviziju, ako ne obavlja savjesno posao, ako nepažljivo rukuje alatom, ako izda poslovnu tajnu poduzeća, ako je fizički napao poslodavca. Dane su međutim i obaveze službodavca koje su imale štiti radnika.
61. AIHRPH, SKPR, 17/445-1936.
62. Isto.
63. Isto, 17/475-1936.
64. Isto, 17/585-1936.
65. M. Kudumija, Crveni spomenar, Đurđevac 1962 i Isti, Đurđevac u svijetu i vremenu, Đurđevac 1968.